

UOT 37(094)

AZƏRBAYCANDA ALİ TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİNİN ƏMƏK BAZARININ TƏLƏBLƏRİNƏ UYGUN TƏLƏBƏ HAZIRLIĞINDA KEYFİYYƏT TƏMİNATI STRUKTURLARININ ROLU

Asiman Rasim oğlu İlyasov

Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyi

Azərbaycan Texnologiya Universitetinin doktorantı

Asiman.Ilyasov@tkta.edu.az

Xülasə

Azərbaycanda fəaliyyət göstərən ali təhsil müəssisələrinin əksəriyyətində artıq daxili keyfiyyət təminatı istiqamətində fəaliyyət göstərən struktur bölmələr mövcuddur. Lakin, tədqiqat nəticəsindən də aydın göründüyü kimi sözügedən struktur bölmələrdə ixtisaslı kadr çatışmazlığı mövcuddur, eyni zamanda dəyişikliyə qarşı daxili müqavimət səbəbindən əksər ali təhsil müəssisələrində keyfiyyət təminatı strukturları beynəlxalq təcrübədə rastlanan fəaliyyətlərdən fərqli olaraq hal-hazırda audit funksiyası daşıyır. Bununla yanaşı olaraq, müvafiq struktur bölmə tərəfindən ali təhsil müəssisəsi daxilində keyfiyyət təminatına dair savadlılıq səviyyəsinin artırılmasına, eləcə də keyfiyyət mədəniyyətinin formalaşması istiqamətində sistemli yanaşma və fəaliyyətin tətbiqinə ehtiyac vardır.

Açar sözlər: *keyfiyyət təminatı, ali təhsil müəssisəsi, əmək bazarı, strateji inkişaf, əmək bazarı*

Giriş

Bu gün ölkənin məşğulluq sahəsində perspektiv inkişaf hədəflərindən biri əmək bazarının iştirakçılarında, eləcə də işsiz əhalidə keyfiyyət göstəricilərinin inkişaf etdirilməsidir. Bu göstəricilərin inkişaf etdirilməsinin ən əhəmiyyətli yolu peşə təhsili, əlavə təhsil, orta ixtisas təhsili və ali təhsil müəssisələrində əmək bazarının tələblərinin nəzərə alınaraq kadrların hazırlanmasının həyata keçirilməsidir. Belə ki, ali təhsillə əlaqəli müvafiq qanunvericilik və normativ hüquqi aktlara nəzər salındığı zaman ali təhsil müəssisəsinin ən ümdə məqsədinin ali təhsil pilləsində cəmiyyətin və əmək bazarının tələbatlarına uyğun yerli və beynəlxalq bazarda rəqabətqabiliyyətli və ixtisaslı kadrların hazırlanmasından ibarət olduğu görülməkdədir [6].

Təhsil sistemləri keyfiyyət meyarlarından istifadə etməklə yenilənməlidir. Bedi və Edvards (2002) öz araşdırmalarında keyfiyyətli təhsil alan insanların aşağı keyfiyyətli təhsil müəssisələrində təhsil alanlardan qat-qat yaxşı maaş aldığını və təhsil müəssisələrində keyfiyyətin yaxşılaşdırılmasının əmək bazarı üçün məhsuldar investisiya olduğunu təhlilləri ilə ortaya qoyurlar [7, s.29]. Bu isə şübhəsiz ki, Sənaye 4.0-ın mövcud tələbləri ilə bağlıdır. Belə ki, Sənaye 1.0 ilə inkişaf edən istehsal sahələri zamanla digər sənaye inqilablarının meydana çıxması ilə global təsirə məruz qalmışdır. İstehsal sahələri genişlənməyə başladıqca, inkişaf edən və yayılan ticarət nəticəsində iqtisadiyyatlar böyüdü və cəmiyyətlərin strukturunda dəyişikliklər baş verdi, mövcud siniflər dəyişdi və istehsalın mühüm tərkib hissəsi olan “işçi” sinfi meydana gəldi.

Sənaye 2.0 ilə istehsal avtomatlaşdırıldı və istehsal prosesində dəyişikliklər baş verdi. Belə ki, istehsalda üstünlük təşkil edən və prosesin mühüm struktur bloku olan “işçi” indi bu prosesə töhfə verən “aktyor” rolunu öz üzərinə götürdü. Kütləvi istehsal xətləri ilə ortaya çıxan əmək bölgüsü və bunun nəticəsində yaranan ixtisaslaşma nəticəsində işçi artıq istehsal prosesini idarə edən mövqedən çıxaraq istehsalın bir hissəsi olan maşınlara bənzər “istehsal alətinə” çevrildi.

Depressiya dövrlərindən sonra, müharibə dövrlərində başlayan və daha sonra vüsət alan texnoloji tədqiqatlar öz bəhrəsini verdi və texnologiyanın və ən əsası kompüterlərin istehsal

sahələrinə tətbiqi ilə Sənaye 3.0 prosesi böyük sürətlə inkişaf etdi və tədricən gündəlik həyata yeni istifadə sahələri əlavə etdi. İstehlakçıların tələblərinin dəyişmə sürətindən asılı olaraq istehsal sahələri də dəyişdi və işəgötürənlərin tələblərində ilk növbədə savadlı və bacarıqlı işçilərə üstünlük verməsi və onların yaradıcılığından, istedadından istifadə edə bilməsi yenidən vacib oldu.

Sənaye 4.0 ilə bütün istehsal mərhələləri köklü dəyişikliklərə məruz qalır, istehsal mərkəzləri SMART texnologiyalarla təchiz olunur, işçilərin bu proseslərə nəzarəti minimuma endirilir. Bundan əlavə, əvvəlki sənaye inqilablarında əvəzolunmaz olan işçi qüvvəsində axtarılan keyfiyyətlər indi əzələ gücündən daha üstündür.

Getdikcə artan ixtisaslı kadr çatışmazlığı problemini həll etmək, tələbələrin və işəgötürənlərin ehtiyaclarını təmin etmək məqsədilə təhsilə maraq daha da artmaqdadır. İxtisaslı kadr çatışmazlığının getdikcə artması, əsasən, təhsil və əmək bazarı arasında kəmiyyət, keyfiyyət və gözləntilər baxımından uyğunsuzluqlarla əlaqədardır. Kəmiyyət baxımından uyğunsuzluqlar müxtəlif ixtisas dərəcələri (ilk, orta və ya ali ixtisas) və sahələr (tibb, texnologiya və s.) üzrə əmək bazarında bəzən tələb olunanndan çox, bəzən isə tələb olunanndan az sayda kadrların hazırlanması nəticəsində yaranır. Keyfiyyət uyğunsuzluqları məzunların işəgötürənlərin iş səriştələri və iş hazırlıq səviyyəsi ilə bağlı tələblərinə uyğun olmaması nəticəsində baş verir. Həmçinin ixtisasın təmin etdiyi gələcək imkanlar və karyera uğurunu təmin edəcək digər vasitələrlə bağlı yanlış ilkin təsəvvürlər təhsil və əmək bazarı arasında gözləntilər baxımından uyğunsuzluğa səbəb olur [4, s.5].

Ali təhsil müəssisələrinin əmək bazarının tələblərinə uyğun kadr hazırlığı üçün daxili keyfiyyət təminatı sistemini təkmilləşdirməsi və bu istiqamətdə işlər görməsi maraqlı tərəflərin müəssisədən gözləntiləridir. Belə ki, daxili keyfiyyət təminatı sistemi kurikulumun dizaynı, insan resurslarının inkişafı, təşkilati inkişaf, institusional planlaşdırma və məlumatların idarə edilməsi kimi bir çox digər əsas idarəetmə prosesləri ilə bir-birinə bağlıdır. Bu proseslər keyfiyyətin artırılmasının tərkib hissələridir [8, s.37]. Eyni zamanda, təhsil proqramlarının dizaynını və təsdiqini, icrasının monitorinqini və bütün aspektlərini vaxtaşırı nəzərdən keçirən rəsmi, səmərəli və ciddi keyfiyyət təminatı sisteminin olması müəssisədən gözlənilir [9, s.24].

Metodologiya

Elmi məqalədə əsas tədqiqat sualı olaraq, Azərbaycan ali təhsil müəssisələrinin əmək bazarının ehtiyaclarına uyğun kadr hazırlığının keyfiyyət təminatında müvafiq struktur bölmələrin roluna cavab axtarılacaqdır. Tədqiqat metodu olaraq keyfiyyət metodundan (sorgunun nəticələrinin təhlili) istifadə edilmişdir. İlk mənbə olaraq ali təhsil müəssisələrində çalışan Keyfiyyət təminatı struktur bölmə rəhbərləri arasında keçirilmiş sorgunun nəticələri, ikinci mənbə olaraq isə Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyi tərəfindən 2022-ci ildə təhsilə alan və təhsilverənlər arasında keçirilmiş sorgunun nəticələri əsas alınmışdır. Belə ki, Keyfiyyət təminatı struktur bölmə rəhbərləri arasında keçirilmiş sorguda xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələri istisna olmaqla 22 ATM (40 ATM-dən) iştirak etmişdir. Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyi tərəfindən keçirilmiş sorguda isə 20.729 təhsilə alan və ali təhsil müəssisələrində çalışan 778 akademik və inzibati heyət iştirak etmişdir. Tədqiqatla bağlı əsas çatışmazlıq ondan ibarətdir ki, Keyfiyyət təminatı struktur bölmə rəhbərlərinin fikirləri və yanaşmaları müəssisəsinin ümumi yanaşmasını və ya müəssisənin rəhbərinin keyfiyyət təminatı sahəsində olan siyasətini ortaya qoymaya bilər. Eyni zamanda, ali təhsil müəssisəsinin reputasiyasını düşünən struktur bölmə rəhbərlərinin keyfiyyət təminatı ilə bağlı olan suallarda müəssisənin zəif və çatışmayan tərəflərini deyil, müsbət tərəflərini qabartması da ehtimal olunan haldır.

Daxili keyfiyyət təminatının hüquqi bazası

Keyfiyyət təminatı ilə bağlı müvafiq qanunvericiliklərə müraciət edildiyi zaman görmək olar ki, “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda “keyfiyyətlik” anlayışı təhsilin şəxsiyyətin, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarına, mövcud standartlara, sosial-iqtisadi tələblərə uyğunluğu olaraq göstərilmişdir [6]. Eyni zamanda, sözügedən Qanunda müəssisənin məzunlarının ölkənin sosial və iqtisadi inkişafında rolunun, beynəlxalq və milli əmək bazarında rəqabət qabiliyyətliliyinin təhsil müəssisəsində kadr hazırlığının keyfiyyət səviyyəsini müəyyən edən əsas meyarlardan olduğu vurğulanmışdır [6]. Bununla yanaşı, mədəni-psixoloji cəhətdən sağlam pedaqoji

mühitdə dövlət təhsil standartlarına uyğun keyfiyyətli təhsil almağın təhsilalanların hüququ olduğu, lakin təhsil proqramlarının mənimsənilməsinin və müəyyən olunmuş kompetensiyaların formalaşmasının təmin olunmasının, dövlət standartlarına uyğun olaraq keyfiyyətli təhsil verilməsinin təhsilverənlərin vəzifəsi olduğu əks olunmuşdur [6].

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nda yüksək keyfiyyəti təmin etmək üçün bu sahədə monitoring, keyfiyyət və fəaliyyət göstəriciləri sistemi inkişaf etdirilməsinin əhəmiyyəti vurğulanmış və təhsilin keyfiyyətinin təminatı üzrə yeni sisteminin yaradılması təhsil sahəsində ölkənin strateji istiqamətlərdən biri olaraq göstərilmişdir [3]. Sözügedən strategiyada Azərbaycanda təhsil müəssisələrinin maliyyələşdirilməsinin təqdim etdiyi təhsilin nəticələrindən asılı olmadığı və keyfiyyətə yönəlmədiyi qeyd olunmuş, maliyyələşdirmənin tədrisin keyfiyyət nəticələrinə görə müəyyən edilməsi, təhsil müəssisələrinin keyfiyyət göstəricilərinə əsaslanan investisiya xərcləri sisteminin yaradılması müvafiq tənzimləyici mərkəzi icra hakimiyyəti orqanının (və ya orqanların) strateji öhdəliyi kimi vurğulanmışdır [3].

Ali təhsil müəssisələrinin əmək bazarının tələblərinə uyğun kadr hazırlığının reallaşması üçün müəssisədaxili və müəssisəxarici keyfiyyət təminatı əsas planlaşdırma, tənzimləmə, nəzarətləmə, motivləşdirmə və idarəetmə qiymətləndirmə alətidir. Belə ki, sözügedən sahə ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliklərinə və normativ hüquqi aktlara əsasən daxili keyfiyyətin təminatı mexanizmi ali təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinin dövlət təhsil standartlarına uyğunluğunun, təhsil müəssisəsində səmərəli və müasir tələblərə uyğun tədris mühitinin yaradılmasının və onun fəaliyyətinin özünütəhlil əsasında davamlı inkişafının təmin olunmasına xidmət edən daxili idarəetmə qiymətləndirmə sistemidir [1]. Xarici keyfiyyətin təminatı sistemi isə ali təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinin keyfiyyət səviyyəsinin və onun daxili keyfiyyətinin təminatı sisteminin effektivliyinin qiymətləndirilməsi prosesidir [1].

Ali təhsil müəssisəsində səmərəli daxili keyfiyyət təminatı sisteminin qurulması, bu sistemin işləkliyini təmin etmək, ehtiyacları müəyyən etmək üçün müvafiq istiqamətlər üzrə monitoring metodologiyasının hazırlanması, meyar və indikatorlarının müəyyən olunması və təkmilləşməsi istiqamətində addımların atılması ali təhsil müəssisəsinin (xüsusi təyinatlı ali təhsil müəssisələri istisna olmaqla) Nizamnaməsinə və müvafiq struktur bölmənin (və ya bölmələrin) əsasnaməsinə əsasən öz səlahiyyətindədir. Lakin, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 29 dekabr tarixli 907 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyinin Nizamnaməsinə əsasən ölkə üzrə xarici keyfiyyət təminatının sahəsində müəyyən olunmuş səlahiyyətli dövlət orqanı isə Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyidir [5].

“Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”nda qeyd olunmuş öhdəliklərin icrasının təmini üçün hazırlanmış və təsdiq olunmuş “Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi”də kvalifikasiyaların keyfiyyətinin təminatı üçün daxili keyfiyyət təminatı sisteminin yaradılmasının, keyfiyyətin qiymətləndirilməsi meyarlarının mövcud olmasının əhəmiyyəti əks olunmuşdur [2]. Eyni zamanda müvafiq çərçivə sənədində qeyd olunur ki, peşələr üzrə kvalifikasiyaları müəyyən edərkən, cəmiyyətin və əmək bazarının mövcud ehtiyaclarının nəzərə alınması və bununla da milli iqtisadi fəaliyyətin gücləndirilməsi, təhsil və təlim sahələri ilə əmək bazarı arasında əlaqələrin təşviq edilməsi, kvalifikasiyaların əmək bazarının təhlili və proqnozlaşdırılması, peşə və ixtisaslara, eyni zamanda səriştələrə olan ehtiyac əsasında müəyyənləşdirilməsi, təhsil proqramlarının hazırlanması, qiymətləndirilməsi və təsdiq olunması proseslərinin təlim nəticələrinə əsaslanması əsas olmalıdır [2].

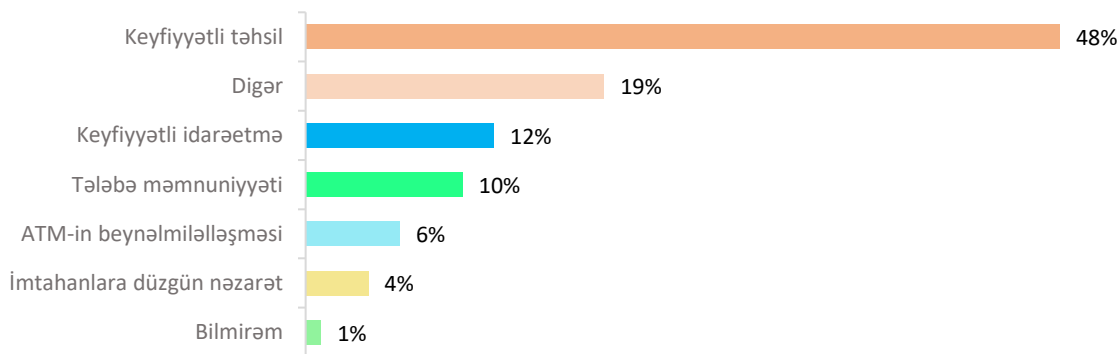
Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən hazırlanan, müvafiq ali təhsil müəssisələrinə ünvanlanan və icrası tabeliyindən, təşkilati hüquqi formasından və mülkiyyətindən asılı olmadan bütün ali təhsil müəssisələri üçün məcburi olan ali təhsil pilləsi üzrə Təhsil proqramlarına əsasən qiymətləndirmə üsulları, tədris və öyrənmə metodlarının innovativ tədris təcrübələri nəzərə alınaraq davamlı şəkildə nəzərdən keçirilməli və təkmilləşdirilməli, qiymətləndirmə üsullarının, tədris və öyrənmə metodlarının müntəzəm şəkildə yenilənməsi ali təhsil

müəssisəsinin keyfiyyət təminatı sisteminin bir hissəsi olmalıdır.

Daxili keyfiyyət təminatı sistemi və strukturu ilə bağlı mövcud vəziyyətin təhlili

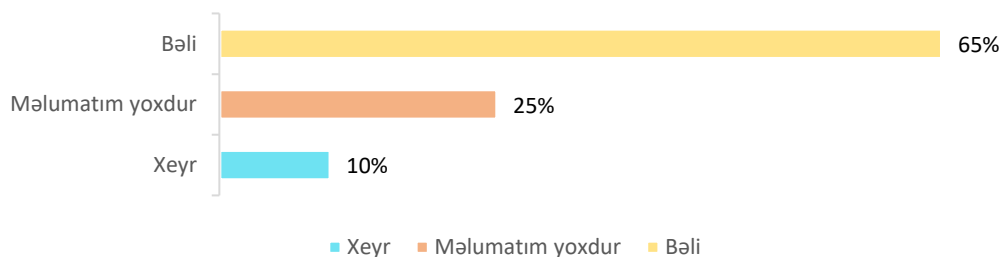
Azərbaycanda keyfiyyət təminatı sahəsində öz Nizamnaməsinə əsasən səlahiyyətli qurum olaraq müəyyən olunmuş Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyi tərəfindən Azərbaycanda fəaliyyət göstərən ali təhsil müəssisələrində çalışan akademik və inzibati heyət arasında ali təhsil müəssisələrində keyfiyyət təminatının mövcud vəziyyətinə dair məlumat almaq və təlim ehtiyaclarının müəyyən edilməsi məqsədi ilə 2022-ci ildə sorğu keçirilmiş və sorğunun nəticələri ADA Universitetində ATM nümayəndələrinə elan olunmuşdur. Sözügedən sorğuda iştirakı nəzərdə tutulan 40 ATM-in 29-dan ümumilikdə 778 nəfər akademik və inzibati heyət iştirak etmişdir. Lakin, sorğuda iştirak edən respondentlərin ATM-lər üzrə paylanması arasında müşahidə edilən disbalans (200 nəfər UNEC-i təmsil edir) sorğunun nəticələrinin etibarlılığına təsir edir.

Sorğu nəticələrinin təhlili göstərir ki, respondentlərin təxminən yarısı (48 %) “Keyfiyyət təminatı” anlayışının məhz “keyfiyyətli təhsil” mənasına gəldiyini düşünür, hansı ki “keyfiyyətli təhsil” keyfiyyət təminatı sisteminin işləkliyi və səmərəliliyinin sadəcə olaraq məntiqi nəticəsidir. Bu isə onu göstərir ki, ATM-də çalışan akademik və inzibati heyət arasında keyfiyyət anlayışına dair savadlılığın artırılması istiqamətində işlər görülməlidir.

Qrafik 1. “Keyfiyyət təminatı nədir?” sorğusuna verilən cavabların faiz bölgüsü

Sorğu iştirakçılarının 65 %-i çalışdıqları ATM-də Keyfiyyət təminatı Mərkəzinin və ya aidiyyəti struktur bölmənin mövcud olduğunu qeyd etmişdir.

Qrafik 2. Keyfiyyət Təminatı struktur bölməsinin mövcudluğuna dair akademik və inzibati heyət tərəfindən verilmiş cavabların faiz bölgüsü

Yuxarıdakı təhlildən də aydın görüldüyü kimi, əksər ali təhsil müəssisələrində Keyfiyyət təminatı struktur bölməsi fəaliyyət göstərir, lakin müvafiq struktur bölmənin digər akademik və inzibati heyəti öz fəaliyyətlərinə maraqlı tərəf olaraq cəlb etməsinə ehtiyac vardır.

Respondentlər çalışdıqları ATM-də Keyfiyyət təminatı ilə bağlı struktur bölmənin müsbət və mənfi cəhətləri olaraq daha çox aşağıdakıları qeyd etmişlər:

Müsbət cəhətlər:

- digər şöbələrə işinin monitorinqi və şöbələr tərəfindən ümumi hesabatlılığın artması;
- heyət üçün beynəlxalq standartlar əsasında təlimlərin təşkili;
- tədrisin təşkilinə dəstək;
- tələbələrə birbaşa dəstək olması;
- imtahan prosesinə nəzarət edilməsi.

Mənfi cəhətlər:

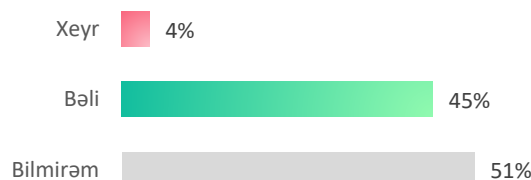
- sistematik yanaşmanın olmaması;
- ixtisaslı kadr çatışmazlığının mövcud olması;
- həmin struktur bölmənin heyətin akademik müstəqilliyini məhdudlaşdırması;
- sadəcə audit funksiyası daşması.

Yuxarıdakı sorğunun nəticələrindən göründüyü kimi, əksər ali təhsil müəssisəsində Keyfiyyət təminatı struktur bölməsinin öz fəaliyyətini beynəlxalq təcrübəyə əsasən təşkil etməsinə, eləcə də akademik heyətin müstəqilliyini məhdudlaşdırmadan onlara dəstək və təlim ehtiyaclarının müəyyən olunması istiqamətində monitorinqlərin təşkilinə ehtiyac vardır. Bunun üçün isə müvafiq struktur bölmənin əməkdaşlarının ixtisaslı kadrlardan seçilməsi məqsəduyğundur.

Respondentlər keyfiyyət təminatı sisteminin formalaşması üçün ilkin olaraq aşağıdakı addımların atılmasının vacibliyini qeyd etmişlər:

- əmək bazarının tələblərinə uyğun olaraq ixtisas yönümlü və beynəlxalq standartlara uyğun tədris planlarının hazırlanması (11 %);
- gənc müəllim və mütəxəssislərin yetişdirilməsi üçün təlimlərin təşkili (10 %);
- təhsilin keyfiyyətini qiymətləndirən mərkəzləşdirilmiş sistemin formalaşdırılması (9 %);
- gənc kadrların işə cəlb olunması və yeni tədris planlarından istifadə (8 %);
- maddi-texniki bazanın formalaşdırılması (7 %);

Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyi tərəfindən təhsilverənlər və inzibati heyət arasında keçirilmiş sorğunun nəticələrinin trianqulyasiyasını etmək, eləcə də təhsilənlərin gözlərində müəssisələrin daxili keyfiyyət təminatı sisteminin mövcud vəziyyətinə dair məlumat almaq və təlim ehtiyaclarını müəyyən etmək məqsədi ilə növbəti sorğu hazırlanmış və sözügedən sorğu ali təhsil müəssisələrində təhsilənlər arasında 2022-ci ildə Agentliyin internet saytı və sosial şəbəkə hesablarında paylaşılmışdır (sorğunun nəticələri 2022-ci ildə ADA Universitetində ATM nümayəndələrinə elan olunmuşdur). Sorğunun nəticəsi olaraq 41 ATM-dən ümumilikdə 20729 nəfər tələbə iştirak etmişdir və ən yüksək iştirak sayı 3118 nəfər ilə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinə aiddir. ATM-lərdə təhsilənlər tələbələr sorğuda iştirakının ATM-lər üzrə paylanmasının fərqliliyi sorğunun nəticələrinin etibarlılığının yüksəkliyi deməkdir.

Qrafik 3. "Keyfiyyət təminatı" mərkəzinin mövcudluğuna dair təhsilənlər tərəfindən verilmiş cavablar

Yuxarıdakı statistik nəticədən aydın olur ki, akademik və inzibati heyətin arasında keçirilmiş sorğu nəticələrindən fərqli olaraq təhsilənlərin əksəriyyətinin Keyfiyyət təminatı struktur bölməsinin mövcudluğuna dair məlumatlılığı qənatbəxş səviyyədə deyil.

Azərbaycanda fəaliyyət göstərən 51 ali təhsil müəssisəsindən xüsusi təyinatlılar istisna edilməklə 40 ali təhsil müəssisəsindən 33-də (2022-ci il) kadr hazırlığının keyfiyyət təminatı ilə bağlı struktur bölmə fəaliyyət göstərir. Sözügedən struktur bölmə rəhbərləri arasında öncədən hazırlanmış sorğu əsasında 2022-ci ildə sorğu keçirilmiş və sorğunun nəticələri təhlil olunmuşdur. Sorğuda qapalı və açıq suallar əks olunmuş və 23 ali təhsil müəssisəsi təmsil olunmuşdur. Açıq suallara respondentlər tərəfindən verilmiş cavablar tədqiqatçı tərəfindən kateqoriyalasdırılmış və təhlil olunmuşdur. Sorğunun nəticəsi ilə bağlı çatışmazlıq ondan ibarətdir ki, sadəcə keyfiyyət təminatından məsul struktur bölmə rəhbərinin fikirləri müəssisə üzrə ümumiləşdirmənin edilməsi üçün məhduddur.

Sorğuda iştirak edən 23 ali təhsil müəssisəsindən 19-u dövlət, 5-i isə özəl ali təhsil müəssisəsidir. 15-i Təhsil nazirliyi tabeliyində, 5-i digər dövlət komitə və nazirliklərin tərkibində fəaliyyət göstərir.

Sorğu nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, sorğuda iştirak edən 23 ATM-də keyfiyyət təminatı ilə bağlı struktur ortalama olaraq 3 ildir fəaliyyət göstərir. Azərbaycan Texniki Universiteti, Azərbaycan Dillər Universiteti, Bakı Ali Neft Məktəbi və Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetində isə 5 ildən çoxdur sözügedən strukturun mövcud olduğu respondentlər tərəfindən qeyd olunmuşdur.

Sözügedən sorğuda 92 % respondent qeyd etmişdir ki, sözügedən struktur bölmə birbaşa rektora hesabatlı olaraq fəaliyyət göstərir. Respondentlərin 52.5 %-i çalışdıqları ali təhsil müəssisəsində keyfiyyət təminatı sisteminin mövcud vəziyyəti barədə sadəcə audit xarakteri daşmasını (hansı ki, eyni hal akademik və inzibati heyət arasında keçirilmiş sorğunun nəticələrində də müşahidə edilmişdir), 21 %-i isə müvafiq struktur bölmənin beynəlxalq standartlara cavab verdiyini qeyd etmişdir. Eyni zamanda, sorğunun nəticəsi olaraq respondentlərin 60.9 %-i çalışdıqları ali təhsil müəssisəsində akademik və inzibati heyət arasında keyfiyyət təminatına dair savadlılığın qənaətbəxş olduğu fikri ilə ya razı deyil və ya qismən razıdır (hansı ki, eyni hal akademik və inzibati heyət arasında keçirilmiş sorğunun nəticəsində də müəyyən edilmişdir).

Müvafiq sorğuda iştirak edən respondentlərin 52.2 %-i çalışdıqları ATM-in əmək bazarının tələblərinə uyğun kadr hazırladığı fikri ilə ya qismən razıdır və ya razı deyil. Respondentlər çalışdıqları müvafiq ali təhsil müəssisəsinin əmək bazarının tələblərini nəzərə alma mexanizmi ilə bağlı olaraq əksəriyyət olaraq aşağıdakıları qeyd etmişdir:

- Sillabuslar hazırlanarkən (və ya yenilənərkən) (60.9 %);
- Fənn proqramları hazırlanarkən (və ya yenilənərkən) (78.3 %);
- Təcrübənin təşkili və qiymətləndirilməsinin aparılması zamanı (52.2 %);
- Seçmə fənlər (ixtisasla dair 60 kreditlik fənnlər) müəyyən olunarkən (56.5 %).

Müvafiq sorğuda iştirak edən respondentlərin 69.6 %-i çalışdığı ali təhsil müəssisəsində məzunların əmək bazarında izlənməsi və məşğulluğunun artırılması istiqamətində fəaliyyət göstərən struktur bölmənin mövcudluğunu qeyd etmiş, eyni zamanda respondentlər ATM-də keyfiyyət təminatı sisteminin nə demək olması və onun qiymətləndirmə meyarları barədə aşağıdakıları bildirmişdir:

- Müəssisənin kadrlarının əmək bazarının tələblərinə uyğun olaraq hazırlanması;
- Müəssisənin kadrlarının əmək bazarında işlə təmin olunması;
- Tələbə/Maraqlı tərəflərin məmnuniyyəti;
- Tədrisin keyfiyyətli olaraq icra olunması.

ATM-lərdə çalışan keyfiyyət təminatından məsul struktur bölmə rəhbərləri ilə keçirilmiş sorğuda respondentlər ali təhsil müəssisəsi əmək bazarının tələblərinə uyğun kadr hazırlığı üçün daha hansı addımları ata bilər fikrinə aşağıdakıları bildirmişdir:

- Məzunlar arasında keçirilmiş sorğunun nəticələrinin tədris prosesinə inteqrasiyası;
- Tədqiqatlar aparılmaqla sənaye ehtiyacları öyrənilməsi və tədris prosesinə əldə olunan nəticələrin tətbiqi;
- İxtisasın seçmə fənnlərinin işə götürənlərin istəkləri nəzərə alınmaqla və onların cəlb edilməsi ilə tədris olunması;
- Fənlərin məzmununun dəyişməsi;

- Tələbəyənlü tədrisin təşkili;
- Məzunların əmək bazarında izlənməsi və əmək bazarının tələblərinə uyğun daha praktik bacarıqlara fokuslanılması;

- Beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və modifikasiya edilərək tətbiq edilməsi;
- Seçmə fənnlər blokuna daha praktikayönlü fənnlərin salınması.

Daxili keyfiyyət təminatından məsul şəxslər arasında keçirilmiş sorğunun nəticəsi olaraq respondentlər çalışdıqları ali təhsil müəssisəsində daxili keyfiyyət təminatı ilə bağlı qarşılaşdığı çətinlikləri (və ya daxili keyfiyyət təminatı ilə bağlı problemlər) ilə bağlı olaraq aşağıdakıları qeyd etmişlər:

- Əksər işçilərin müqavimət göstərməsi;
- İxtisaslı kadr çatışmazlığı (hansı ki, akademik və inzibati heyət arasında keçirilmiş sorğunun nəticəsində eyni hal müşahidə edilmişdir);
- Yaşlı nəslin nümayəndələrinin yeniliklərə konservativ yanaşması;
- Keyfiyyət təminatı mədəniyyətinin anlaşılmaması;

Nəticə

Təhsilalan, akademik və inzibati heyət, eləcə də daxili keyfiyyət təminatından məsul struktur bölmə rəhbərləri arasında keçirilmiş sorğunun nəticələrinin təhlillərindən yekun olaraq belə nəticəyə gəlmək olar ki:

1. Əksər ali təhsil müəssisəsində Keyfiyyət təminatı struktur bölməsinin öz fəaliyyətini beynəlxalq təcrübəyə əsasən təşkil etməsinə, eləcə də akademik heyətin müstəqilliyini məhdudlaşdırmadan onlara dəstək və təlim ehtiyaclarının müəyyən olunması istiqamətində monitorinqlərin təşkilinə ehtiyac vardır. Bunun üçün isə müvafiq struktur bölmənin əməkdaşlarının ixtisaslı kadrlardan seçilməsi məqsədəuyğundur;

2. Keyfiyyət təminatı strukturu tərəfindən daxili müqavimətin minimallaşdırılması üçün müvafiq məlumatlandırıcı görüşlərin, təlimlərin, seminarların, müzakirələrin keçirilməsinə, eləcə də bu sahədə fəaliyyət göstərən kadrların davamlı olaraq təkmilləşdirməsi istiqamətində fəaliyyət göstərməlidir;

3. ATM-də çalışan akademik və inzibati heyət arasında, eləcə də təhsilalanlar arasında keyfiyyət anlayışına dair savadlılığın artırılması istiqamətində işlər görülməlidir;

4. Daxili keyfiyyət təminatı struktur bölməsinin öz fəaliyyətlərinə maraqlı tərəf olaraq təhsilalanları, akademik və inzibati heyəti cəlb etməsinə ehtiyac vardır;

5. Keyfiyyət təminatı struktur bölməsi ali təhsil müəssisəsindəki tədris prosesinin tələbəyənlü olması və eyni zamanda, əmək bazarının tələblərinin nəzərə alınması mexanizminin təkmilləşdirilməsi istiqamətində fəaliyyət aparmalıdır.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 493 nömrəli “Təhsil müəssisələrinin akkreditasiyası Qaydaları” qərarı // 14 dekabr 2020-ci il. – Bakı.

2. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 311 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının ömürboyu təhsil üzrə Milli Kvalifikasiyalar Çərçivəsi” // 18 iyul 2018-ci il. – Bakı.

3. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 13 nömrəli “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” Sərəncamı // 24 oktyabr 2013. – Bakı.

4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli “Azərbaycan Respublikasında peşə təhsili və təliminin inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi” Fərmanı // 24 dekabr 2016-cı il. - Bakı, - 2016, 52 s.

5. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 907 nömrəli Təhsildə Keyfiyyət Təminatı Agentliyinin yaradılması haqqında Fərmanı // 29 dekabr 2019-cu il. – Bakı

6. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu // 19 iyun 2009-cu il. – Bakı

7. Eğitim kalitesi ve ekonomik büyüme: Türkiye üzerine bir uygulama / Gökçe ATLIHAN, - İzmir, - 2019, 125 s.
8. From Tools to an Internal Quality Assurance System University of Duisburg-Essen / Christian Ganseuer and Petra Pistor, - Germany, - 2016, - 65 p.
9. 2021 EFMD Programme Accreditation Standards & Criteria / EFMD, - Brussels, - 2021, - 29 p.

A.İlyasov

*Agency for Quality Assurance in Education
doctoral student of Azerbaijan Technological University*

The role of quality assurance structures in higher education institutions in Azerbaijan for student preparation in line with the labor market demand

Abstract

In most of the higher education institutions operating in Azerbaijan, there are already structural departments operating in the direction of internal quality assurance. However, as it is clear from the results of the research, there is a lack of qualified personnel in the said structural units, and at the same time, due to internal resistance to change, the quality assurance structures in most higher education institutions currently have an audit function, unlike the activities found in international practice. At the same time, there is a need to apply a systematic approach and activity in the direction of increasing the level of literacy on quality assurance within the higher education institution, as well as the formation of a quality culture by the relevant structural unit.

Keywords: *quality assurance, higher education institution, labor market, strategic development*

А.Ильясов

*Агентство по обеспечению качества в образовании
докторант Азербайджанского технологического университета*

Роль структур обеспечения качества в подготовке студентов в соответствии с требованиями рынка труда высших учебных заведений Азербайджана

Резюме

В большинстве высших учебных заведений, действующих в Азербайджане, уже есть структурные подразделения, работающие в направлении внутреннего обеспечения качества. Однако, как видно из результатов исследования, в указанных структурных подразделениях ощущается нехватка квалифицированных кадров, и в то же время из-за внутреннего сопротивления изменениям структуры обеспечения качества в большинстве высших учебных заведений в настоящее время не работают. аудиторская функция, в отличие от деятельности, встречающейся в международной практике. При этом необходимо применять системный подход и деятельность в направлении повышения уровня грамотности по обеспечению качества внутри вуза, а также формирования культуры качества соответствующим структурным подразделением.

Ключевые слова: *обеспечение качества, вуз, рынок труда, стратегическое развитие*

Elmi redaktor: i.e.d., prof. V.Əyyubov

Çapa təqdim edən redaktor: i.f.d., dos. N.Qədimli

Daxil olub: 26.08.2022

Çapa qəbul edilib: 09.09.2022